

[درنگ]

داستان سقاخانه
«اسماعیل طلا»

سقاخانه در معماری سنتی ایرانی، فضاهای کوچکی در معابر عمومی است که اهالی و کسبه برای آب دادن به رهگذران تشنه، آن را درست می کردند. سقاخانه معمولاً متشکل از ظروف سنگی بزرگی بود که آب آشامیدنی را در آن‌ها می ریختند و پیاپی‌هایی را با زنجیر به آن‌ها می بستند. بانیان سقاخانه به قصد ثواب بردن و سیراب کردن تشنگان، اقدام به ساخت و نگهداری از آن‌ها می کردند. برخی سقاخانه‌ها دائمی بود و برخی دیگر در زمان‌های خاص به‌ویژه در ایام عزاداری محرم برپا می شد. برای اینکه رهگذران در شب بدانند که سقاخانه کجاست، در اطراف آن‌ها شمع‌هایی روشن می شد. در میان سقاخانه‌هایی که وجود دارد، سقاخانه اسماعیل طلای حرم مطهر امام رضا (ع) از معروف‌ترین است. این سقاخانه در مرکز صحن عتیق (انقلاب اسلامی) روبه‌روی پنجره فولاد، قرار دارد و از قدیمی‌ترین سقاخانه‌هاست.

داستان بنا شدن این سقاخانه از این قرار است که در فاصله سال‌های ۱۱۴۴ تا ۱۱۴۵ هجری قمری به دستور نادرشاه افشار، سنگابی یکپارچه از سنگ مرمر در کنار جوی آبی که آن زمان از وسط صحن عتیق عبور می کرده است، نصب می شود تا مردم برای رفع تشنگی از آب درون این سنگ، استفاده کنند. نادرشاه این سنگ را در جنگ هرات به غنیمت گرفته بود.

در زمان فتحعلی شاه یکی از دولت‌های خارجی، بسته‌ای را به عنوان هدیه برای دربار می فرستد. شاه قصد باز کردن بسته را دارد، اما یکی از سرداران وی به نام اسماعیل خان که بسته را مشکوک می بیند، در خواست می کند این کار در محوطه کاخ به وسیله خدمتگزاران انجام شود تا احتمال سوء قصد از شاه دور بماند. اتفاقاً هنگام باز کردن، بسته منفجر می شود. شاه به رسم سپاس از دور اندیشی وی، هم وزن اسماعیل خان به او طلا اهدا می کند. این سردار، طلاها را صرف ساختن جایگاه آن سنگاب می کند تا گنبد و پایه‌های سقاخانه باروکشی از طلا مزین شود، از همین رو آن سقاخانه به «سقاخانه اسماعیل طلایی» شهره می شود.

لازم به یادآوری است که در گذشته، آب سقاخانه اسماعیل طلایی از طریق چشمه‌ای به نام چشمه گیلان در فاصله ۴۸ کیلومتری مشهد امروز تامین می شد. بسیاری از زائران با آوردن قمقمه‌های خالی، از این آب تبرک به شهر و دیار خود می بردند. الان هم هستند زائرانی که آب این سقاخانه را به نیت شفا به شهر و دیار خود می برند.

در گذشته،
آب سقاخانه
اسماعیل طلایی
از طریق
چشمه گیلان
تامین می شد

نصف آن‌ها، تنها داخل و تصرف انجام شده و مشهود اثر می باشد. دیوار حیاط به دلیل فرسودگی، نوسازی شده است. بخشی از بالای ایوان به دلیل فروریختگی با مصالح آجر و سیمان به‌طور ناهمگون با اصل بنا بازسازی شده است. نشست بخشی از ساختمان به علت نفوذ رطوبت و فرسودگی پی و ترک‌های ناشی از آن، در برخی نقاط ساختمان و همچنین اثرات مخرب رطوبت ناشی از نفوذات جوی بر بدنه و نمای بنا، از آسیب‌های وارد شده بر بناست. عایق بندی پشت‌بام بنا دچار فرسودگی شده و زمینه‌ای مساعد برای تخریب رطوبت باران و برف بر بنای مدنظر فراهم کرده است. حجم وسیع آجرکاری به خصوص آجرهای نقش دار در نمای بنا و شیوه‌های اجرای متنوع آن‌ها، نشانگر ذوق سرشاری است که هنرمند معمار در اجرای ساختمان به کار گرفته است اما مسیر دسترسی و عدم رسیدگی مناسب، مانع از گذر هر بیننده مشتاقی از کنار بنای فوق می شود.

وضع موجود

نایسامانی در وضعیت کالبدی به دلیل ریزش تزیینات، تخریب بخشی از نما، نشست و ترک ستون‌های ایوان، ترک‌های ناشی از افزایش بار و فرسودگی مصالح، پوسیدگی چوب‌های سقف و مسدود کردن گشودگی‌ها (درو پنجره در نما) اما به لحاظ ساختاری و سازه‌ای در شرایط مناسبی قرار دارد. این بنای تاریخی را مالک به اجاره داده است و اکنون در طبقه اول آن، سکونت می شود و در طبقه همکف و زیر زمین آن، کارگاه و انبار مورد بهره‌برداری قرار دارد. بافت مسکونی مجاور بنای تاریخی، تخریب و تبدیل به فضای سبز شده است. همچنین تخریب بافت در مقابل این اثر به دلیل احداث پروژه‌های اقامتی تجاری در حال انجام است.

وضعیت آینده اثر در برابر اجرای طرح نوسازی و بهسازی بافت پیرامون حرم مطهر رضوی

خانه تاریخی موسوی پریشانی با توجه به مشخصات فنی طرح، در محدوده قطاع ۲ و سطح ۲ با رویکرد اقامت واقع شده است. به دلیل موقعیت قرارگیری در حفاصل بافت مسکونی و تجاری در سطح ۲، دسترسی به محور خیابان شعاعی و شهرستان و وجود فضای سبز درون محله‌ای، وضعیت مطلوبی برای آینده آن پیش بینی می گردد.

ذکر منابع و مأخذ:

همه اطلاعات به صورت میدانی تهیه شده است.

فراموش شده

خانه تاریخی
موسوی (پریشانی)

شعبان شریف - خانه تاریخی موسوی معروف به «خانه پریشانی» در محله نوغان، نوغان ۶، کوچه محمدزاده، روبه‌روی پلاک ۷۲ در کنار پارک بخارایی واقع شده است. طبق گفته‌های مالک فعلی خانه پریشانی، سیدمهدی پریشانی، اطلاعات دقیقی درباره تاریخ این بنا وجود ندارد. فقط کارشناسان امر، آن را متعلق به آثار معماری اوایل دوره پهلوی اول می دانند که در ادامه سبک معماری قاجاری ساخته شده است. این بنای تاریخی در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۱۲ به شماره ثبت ۱۲۰۶۶ در شمار آثار ملی قرار گرفت.

تاریخچه بنا و وجه تسمیه اثر

براساس کتیبه سردر بنا، این خانه تاریخی سابقه ساختی معادل ۸۵ سال را دارد. خانه موسوی از ابتدای ساخت، کاربری مسکونی داشته است. مالکیت این بنا خصوصی است و اینک در اختیار سیدمهدی موسوی پریشانی می باشد.

ویژگی‌ها

سردر ورودی اصلی این بنای رفیع و مزین به آجرهای نقش دار و کاشی رنگ، فیروزه‌ای است. این نمای زیبا روبه گذر قرار دارد و دسترسی بنا همراه با نقوش متنوع آجری که در سراسر بدنه ظاهری آن قابل مشاهده است، از همین سمت بنا امکان پذیر است. تلفیق این نقش و نقوش با کاشی‌های نره و دندان موشی فیروزه‌ای که در بدنه و رخ‌بام بنا اجرا شده است، همچنین وجود ستون‌های ایوان با آجرهای منقوش و ایوان بنا در طبقه دوم با فرمی متناسب در میانه بنا، از ویژگی‌های شاخص اثر یاد شده است.

مشخصات

منزل تاریخی پریشانی در دو طبقه قرار دارد. در ورودی چوبی قدیمی آن، رو به گذر منتهی به بنا باز می شود. در بالای آن قابی آجری با آجرهای منقوش اجرا شده که درونش، نقوش هندسی متقارن با آجرهای منقوش و کاشی نره قرار گرفته است. در نمای طبقه دوم نیز پنجره‌ای در میان قاب آجری قرار گرفته است و در دو طرف نمای مذکور دو پافیلی واقع شده‌اند. پس از ورودی، دالانی باریک قرار دارد که پلکان دسترسی به طبقه دوم در آن است. واشو‌هایی روبه حیاط و درون اتاق‌های طبقه اول از این راهرو باز می شود. اتاق‌ها در طبقات اول و دوم ساده و بدون تزیینات است. ایوان طبقه دوم با سه قوس نیم‌دایره بر روی دو ستون در میان نمای بنا واقع شده است. در گوشه‌های ایوان، قالب‌های آجری واقعند. سقف ایوان آب‌بندی است و در زیر آن در قسمت‌های فروریخته، تیرپوش اصلی دیده می شود. در نمای رو به حیاط بنا سراسر از بدنه آجرهای نقش دار پوشیده است. فضای بالای پنجره‌ها سنثوری است و با آجرهای منقوش مزین شده‌اند. قابچه‌های آجری با آجرهای تراش در بالای بنا قرار گرفته‌اند که در میان آن‌ها کاشی‌های معرق فیروزه‌ای و سفید خودنمایی می کند. در فلزی بزرگی در انتهای حیاط روبه کوچه باز می شود که محل رفت و آمد ساکنان آن است.

تغییرات

اندود سیمانی کشیده شده بر روی دیوارهای اضلاع داخلی بنا تا ارتفاع

